

Civilsamhället – arena och aktör

Folkhälsoarbetet behöver idéburna organisationer

Jan Linde

Ordförande i Svensk Förening För Folkhälsoarbete (www.folkhalsoarbete.se). Kommunpolitiker i Harryda kommun (www.harryda.se) och regionpolitiker i Västra Götalandsregionen (www.vgr.se), är också engagerad inom många ideella organisationer i textförbundsledningen för IOGT-NTO (www.iogt.se) och NBV, Nykterhetsrörelsens Bildningsförbund (www.nbv.se). Ordförande för Stiftelsen Västgotakollektivet (www.vastgotakollektivet.se) som är ett HVB hem för ungdom med i första hand sociala problem. Stenmurklan 15, 435 40 Mölnlycke. E-post: jan.linde@folkhalsoarbete.se.

När vi vill skapa goda livsvillkor för medborgarna är de frivilliga organisationerna extra viktiga. Åtta av tio svenskar är någon gång under livet aktiva i frivilligt idéburet arbete. Just nu utför fem av tio en ideell insats om minst 14 timmar i månaden. I detta ligger en stark kraft som behövs för befolkningens hälsa. Det finns två sätt att se på detta: Samhällseffekten av den ideella insatsen har stor betydelse för många av de faktorer som medverkar till hälsa. De som är engagerade mår också bättre vilket i sig är ett uttryck för god folkhälsa.

When we want to create good living conditions for citizens, the voluntary organizations are especially important. Eight out of ten Swedes are at some point in life active in voluntary work. At the moment five of ten perform non-profit work of at least 14 hours per month. This is a strong force needed for the populations' health. There are two ways of looking at this: Social impact of the voluntary effort is of great importance for many of the factors contributing to health. Those involved feel better, which in itself is an expression of good public health.

Det finns alltid en organisation att samverka med när vi vill arbeta för något av de elva målområden som ingår i folkhälsopolitiken. Också när vi tänker i ett arenaperspektiv – platser eller grupper som ska nås – så finns det ideella. Tre bra exempel är organisation för funktionsnedsatta, för patienter med olika diagnoser och för äldre t ex pensionärsorganisationer. Väljer vi teman som mera fysisk aktivitet och

bra kost är det naturligt att samverka med idrottsrörelsen och vill vi minska alkoholkonsumtionen och stödja en nykter levnadsvana är det naturligt att söka samverka med nykterhetsrörelsen som också har starka barn- och ungdomsförbund. Du behöver inte leta särskilt länge om du söker efter idéburna organisationer att samverka med. De finns i rik omfattning och med många olika inriktningar.

En viktig sektor

Vi brukar se samhället i fyra sektorer eller sfärer. Ofta förväntar vi oss att samhället – den offentliga sfären – ska ta hand om och lösa ett samhällsproblem. Eller annars är det näringslivet som ska vara motor och vi hyser stor tilltro till näringslivssfären. Kraften till förnyelse ligger dock i den ideella sfären. De tar sina uppgifter när de ser ett problem eller en möjlighet. Ofta agerar de tillsammans med den fjärde sfären – familjsfären.

Vi kan göra några konstateranden.

- Demokratin behöver röstbärare i de organisationer som driver olika idéologiska och politiska frågor.
- Samhället behöver det ”kitt” i samhället som utgörs av idéburna organisationer.
- Den sociala hållbarheten är beroende av en stark idéburen sektor.
- Engagemanget gör det möjligt för många att förbli friska.

För kommuner och landsting/regioner gäller det att hitta och utveckla bra former för samverkan med organisationslivet och det idéburna engagemanget. Tyvärr – eller möjligen som tur är – finns det ingen enkel facit över hur man gör. På samma sätt som alla kommuner är olika, är också föreningslivet olika i varje kommun.

Men den kommun, och landsting och region också, som vill ha en bra tillväxt baserad på en frisk och aktiv befolkning måste lära sig att idéburna sfären

är lika viktig som ett utvecklat näringsliv och en stark offentlig sektor.

När man planerar för sina relationer med de idéburna är det bra att börja med en kartläggning. En försöksverksamhet på detta område har genomförts av SKL – Sveriges kommuner och Landsting – under 2010. Den visar på skillnaderna mellan kommuner och att det hade mycket flera idéburna organisationer än de flesta kommuner kände till.

Vad får det kosta

Det mesta av samhällsnyttigt arbete som utförs i idéburna organisationer är gratis och belastar inte kommunkassan. Men ändå behöver det finnas bidrag till organisationens overheadkostnader – organisationsbidrag – och för vissa organisationer också anläggningsstöd eller i princip gratis lokaler eller arenor. Vissa verksamheter som kommunen prioriterar t ex nyktra danser, fysisk aktivitet för barn och äldre, behöver stimuleras med verksamhetsbidrag. Det är dock viktigt att sådana bidrag blir så styrande att organisationerna ”tvingas” söka dem för att överleva ekonomiskt. Den kommun som vill stimulera vissa verksamheter eller inriktningar kan också erbjuda idéburna organisationer projektmedel. Den typ av bidrag måste vara extra och inte ett sätt att köpa organisationer. Att bli fångade i projekt är lika främmande för idéburna organisationer som att bli upphandlade av kommunen via olika former av anbudsförfarande.

Går inte att köpa

Idéburna organisationer går inte att köpa. Principen är att man själv hittar sina uppgifter och utför dem på sitt sätt. Däri ligger styrkan. En organisation har alltid att se till sina tre nyttor. Och betonar dem olika.

Medlemsnyttan som är måttet på vad organisationen är värd för sina medlemmar. Olika för olika organisationer.

Organisationsnyttan som handlar om struktur, demokrati och hur arbetet är organiserat och hur ekonomin klaras ut.

Samhällsnyttan beror på vad organisationen sysslar med. Idrottsföreningen har en typ av samhällsnytta, pensionsorganisationen en annan. Idépolitiska organisationer som miljörörelsen och nykterhetsrörelsen har en typ av organisationer, humanitära organisationer som Röda Korset och Rädda Barnen en annan och självhjälpsorganisationer som länkföreningar och diabetisföreningar ytterligare en.

Skapa nätverk

Det pågår en rörelse i landet där idéburna organisationer organiserar sig nationellt och regionalt. I vissa kommuner pågår också arbetet med att starta "föreningarnas förening" i olika former. Bakom detta ligger ett nyvaknat intresse för samverkan i nätverk och samhällets ökade intresse för organisationslivet som en resurs.

Därför bör engagerade kommuner inbjuda sina organisationer till någon

form av dialogforum som stärker samverkan och bygger på ömsesidig respekt.

De viktigaste frågorna att ställa är

- Vad vinner kommunen på att samverka med den idéburna sektorn?
- Vad vinner sektorn på att samverka med kommunen?

Varför arbetar vi frivilligt

Om hälften av alla svenskar arbetar ideellt så måste de ha starka motiv för detta. De satsar också i medeltal minst fjorton timmar i veckan (fyra timmar i veckan) av sin fria tid. De som är i medelåldern, välutbildade och välbetalda dominerar.

Enligt forskning på Ersta Sköndals högskola (Johan von Essen) kan det ideella arbetes drivkrafter beskrivas så här:

- o Oavlönat, ideellt arbete kan inte ersättas med pengar
- o Mottagarnytta, att vara nyttig för andra
- o Frivilligheten, man arbetar för att man själv vill
- o Engagemanget, det ideella arbetet är personligt
- o Gemenskap, är viktigt för man lämnar anonymiteten.

Den idéburna hälsan

Om vi hävdar att det är bra för enskilda och för samhället att människor arbetar ideellt är det viktigt att försöka bevisa detta. Här är exempel på två olika studier som på sitt sätt bekräftar det som "alla vet och känner".

Faktaruta:

- Det ideella arbetet utförs till 90 % i organisationer
- 50 % av befolkningen gör en insats motsvarande 4 timmar i veckan
- 80 % deltar någon gång i livet (20 % gör det inte och mår dåligt)
- 25 % sitter i en styrelse
- 500 000 frivilliga årsarbeten om 1 800 timmar
- 145 000 anställda
- 200 000 föreningar och organisationer

Den finns lite siffror på det idéburna arbetets betydelse för hälsan.

- Av de som mår mycket bra deltar 59 % i ideellt arbete
- Av de som mår bra deltar 46 % i ideellt arbete.
- Av de som mår dåligt är det bara 26 % som deltar i ideellt arbete.
- Av de som mår dåligt är det 78 % som aldrig gjort en ideell insats.

Tilliten har stor betydelse för hälsan. Också detta har undersökts i relation till ideellt arbete. Bara några enkla fakta:

- Av de som gör ideella insatser anser 51,4 % att man kan lita på de flesta medan bara 29,8 % anser att man inte kan vara nog försiktig.
- Av de som aldrig gjort en ideell insats är det 42,2 som menar att man inte kan vara nog så försiktig, medan 22,6 % anser att man kan lita på de flesta.